

Vår historia när den är som bäst beskriven

av Bo G Hall

TITEL:

Sveriges medeltid

456 s, Ill

FÖRFATTARE:

Dick Harrison

FÖRLAG:

Historiska Media, Slovenien 2020

TITEL:

Sjöfärder i österled. En resa i historien.

352 s Ill

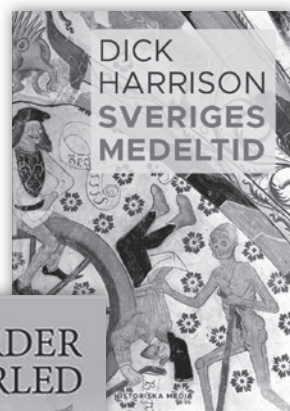
FÖRFATTARE:

Hans Norman

FÖRLAG:

Balkong förlag, Stockholm 2020

I AKADEMISKA KRETSAR talas ofta om det Tredje uppdraget; alltså att universitet och högskolor, utöver undervisning och forskning, också har till uppgift att dokumentera och göra sina resultat tillgängliga för en bredare allmänhet. Här kommer två ovanligt goda exempel på sådana skrifter, vilka det närmast är en ren njutning att få läsa.

Båda handlar dessutom om svensk historia och utgör översiktsverk som täcker delvis samma perioder, om ock betraktade ur två skilda perspektiv. Detta ger läsarna goda möjligheter att uppleva hur samma händelseförlopp kan skildras på olika sätt utan att för den skull behöva upplevas som motstridiga. Visst är det skönt att i sin hand få böcker författade av kunniga forskare av facket vilka redovisar hur långt vetenskapen

nu nått och samtidigt har utmärkt hand med sina pennor och inte förfaller till branschens egen jargong.

Den utomordentligt produktive lundaprofessorn Dick Harrison skriver om en avgränsad men central epok i svensk historia. Totalt omfattar den fem-sex mycket händelserika sekel. Starten sker när vårt land sakta började träda fram ur de vikingatida historiska dimmorna och efterhand blev ett enhetligt rike. Redogörelsen fortsätter sedan genom århundradena ända fram till att Gustaf Vasa uppträdde på scenen, varigenom det som brukar betecknas som medeltiden var slut.

Harrissons text rymmer så sägenfyllda och för riksbildningen formativa inslag som slagen vid Fyrisvallarna respektive Sparrsätra. Läsaren möter givetvis gestalter som Olof

Skötkonung, vilken under en viss tid styrde över både Götaland och Svealand. Eller längre fram Birger Jarl som ju anses ha anlagt Stockholm i mitten av 1200-talet. Vidare uppträder direkt betydelsefulla kvinnliga profiler som den Heliga Birgitta och längre fram drottning Margareta, hon som genom Kalmarunionen regerade över hela Norden. Till medeltiden hör också 1400-talets mycket oroliga tid med pregnanta företrädare som Engelbrekt och Sturarna. Viktigt att minnas, särskilt i dessa pandemitider, är givetvis pestens under flera tidevarv återkommande kusliga härjningar. De innebar att vissa landsdelar så gott som utplånades och inte kunde återhämta sig förrän några sekler senare. Allt detta behärskar och beskriver Harrison på ett mycket övertygande och oftast fascinerande sätt.

Uppsalaprofessorn Hans Norman står för den andra skriften som är minst lika intresseväckande. Däri behandlas mycket utförligt svenska aktiviteter under en lång rad sekel utmed våra östersjökuster men också, och inte minst, i olika finska och baltiska farvatten, vilka dessutom besökts av författaren. Samtidigt rör det sig om en handbok med gedigna råd till alla dem som gärna vill ge sig ut sjöledes i egna eller andras båtar på vågorna. Författaren är nämligen en mycket erfaren seglare vilket lett till att han redan tidigare ofta har behandlat olika maritima ämnen.

Men hela tiden finns historikern med, varigenom läsaren på plats kan få följa en rad dramatiska och klassiska marina händelser såsom Peter den Stores härjande ryska galärer 1719, Viborgska gatloppet med det följande slaget vid Svensksund eller belägringen och förstörelsen av åländska Bomarsund under Krimkriget, för att nu nämna bara några exempel. Normans detaljkunskaper och klara berättarglädje är direkt medryckande. Härtill kommer att texterna genomgående är di-

rekt slösande väl illustrerade. Som framgår bör boken sannolikt allra helst avnjutas i sittbrunnen ombord på en lämplig farkost. Men den ägnar sig också väl för stunder i hemmafåtöljen, kanske med relevanta sjökort nära tillgängliga.

Av särskilt intresse kan det vara att jämföra hur de båda professorerna beskriver skeendet när Finland inlemmades i det svenska riket. Detta har vissa tider diskuterats mycket; kanske allra främst på den östra sidan Ålands hav. Redan runt år 1000 existerade innanför kustområdena en finskspråkig och välmående bondebefolkning, vilken dock saknade en centralmakt och främst karaktäriserades av uttalade slätkänslor och omfattande externa handelskontakter. Svearnas vikingafärder gick här vanligen ”värdshus förbi” mot mål längre österut borta vid Ladoga och i Novgorods trakter. Från Mälaronrådet skedde emellertid efterhand en viss svenskspråkig inflyttning, exempelvis befolkades Åland på det viset.

När så småningom ett svenskt kristet rike väl etablerats hade dock dess regenter uttalade ambitioner att utvidga det österut. Samtidigt utgjorde de trakterna ett gränsområde där den romersk-katolska kyrkan konkurrerade hårt och aktivt om själarna med den österifrån kommande grekisk-ortodoxa. Avgörande för utvecklingen stod till slut en serie svenska militära kolonisationer för. Detta skedde med uttalat stöd av påven i Rom och kom också att kallas korståg, totalt brukar man räkna med tre olika sådana företag. Traditionellt presenteras Erik den helige som central gestalt i inledningen av denna erövring tillsammans med den från England kommande biskopen Henrik, installerad som högste kyrkliche dignitär i Finland. Detta första korståg ska ha gått i land vid Åbo och Nyland och har till och med brukat tidsättas till 1157. Så presenterar Norman skeendet samtidigt som han framhåller att

det är ovisst om detta korståg i verkligheten har ägt rum.

Även om Harrison i sin redogörelse placerar Eriks landstigning några år senare överensstämmer den i allt väsentligt med Normans version och speglar samma osäkerhet. Detta sammanhänger med det enda tillgängliga och påtagligt bristfälliga källmaterialet som i själva verket enbart består av ett i boken redovisat längre avsnitt ur Eriks helgonlegend. Denna blev nedtecknad först ett drygt århundrade senare och fyller sålunda inte det krav på tidsmässig närhet som forskarna med all rätt brukar fästa mycket stor vikt vid. Sådana skildringar var ju dessutom vanligen rena idolporträtt med som främsta uppgift att framställa huvudpersonen i så god dager som möjligt. Särskilt förnämligt och angeläget var förstås att visa prov på stor fromhet, asketiskt leverne och verkställda aktiviteter syftande till att sprida den rätta läran. I Eriks fall förstärktes det hela av att han efter hemkomsten av en dansk ädling mördades utanför en kyrka i Uppsala och därför förklarades vara martyr. Att han se-

dan har blivit symbol för Stockholm är en annan och möjligen lätt förbryllande historia.

Slutsatsen både hos Harrison och Norman blir alltså att man egentligen inte kan vara säker på att Eriks expedition till Finland över huvud taget har ägt rum. Däremot anses det utan någon tvekan vara klarlagt att de sydvästra delarna av Finland slutgiltigt drogs in i det svenska kungarnas välde under årtiondena kring år 1200. Att de båda rikshalvorna på var sin sida om Bottenhavet därefter hängde samman i bortåt sexhundra år är tyvärr inte längre allom så bekant som det borde vara.

Men i det historiska ljus och perspektiv som så kunnigt förmedlas i dessa båda verk känns det pågående allt mera fördjupade militära samarbetet mellan våra båda länder på något sätt som alldeles självklart. Detta får bli ett exempel, bland många, på den goda behållning som en läsning av Harrisons och Normans böcker ger.

Recensenten är fil dr och tidigare kommersråd. Han är ledamot av KKrVA.